

گام‌های توسعه در آموزش پزشکی
مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی
دوره دوازدهم، شماره چهارم، ص ۵۸۵-۵۷۰، ۱۳۹۴

ارتباط ویژگی‌های فردی - اجتماعی دانشجویان علوم پزشکی کشور با افت تحصیلی دانشجویان: مرور نظام‌مند

علی اکبر حقدوست^۱، رضوان انصاری^{۲*}، طاهره چنگیز^۳

۱. دکتری اپیدمیولوژی و آمار زیستی، استاد اپیدمیولوژی، مرکز تحقیقات مدل‌سازی در سلامت، پژوهشکده آینده‌پژوهی در سلامت، دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران
۲. کارشناس ارشد آموزش پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران
۳. دکتری فارماکولوژی، دانشیار، گروه آموزش پزشکی، مرکز تحقیقات آموزش علوم پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

● دریافت مقاله: ۹۲/۱۱/۲۳   آخرین اصلاح مقاله: ۹۳/۶/۲۲   ● پذیرش مقاله: ۹۳/۶/۲۵

زمینه و هدف: شناسایی علل و همبسته‌های افت تحصیلی که از ناکامی‌های نظام آموزشی محسوب می‌شود، یکی از موضوعات کاربردی و مهم در حوزه پژوهش‌های آموزشی است. با توجه به فقدان بررسی جامع همه مستندات منتشر شده با وجود مقالات متعدد در این زمینه در ایران، هدف از مطالعه حاضر، مرور نظام‌مند متون منتشر شده طی ۱۵ سال گذشته و تعیین نقش عوامل فردی، شخصیتی و اجتماعی مرتبط با افت تحصیلی دانشجویان بود. روش کار: در این مطالعه، ابتدا مستندات به صورت نظام‌مند، مرور و اطلاعات آن‌ها جمع‌بندی شد. با بررسی مقالات منتشر شده مرتبط با علل عدم موفقیت تحصیلی دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور از فروردین سال ۱۳۷۵ لغایت اسفند سال ۱۳۸۹ به صورت همه‌شماری، ۱۰۰۸ مقاله انتخاب شد که ۲۶ مقاله به صورت متن کامل قابل دسترسی بود و حداقل کیفیت پژوهشی را داشت.

یافته‌ها: بر اساس یافته‌های هر دو مرحله، عواملی مانند جنس پسر، بالاتر بودن سن ورود به دانشگاه، متأهل بودن، وجود مشکلات جسمی و روانی، عدم علاقه به رشته تحصیلی، پایین‌تر بودن معدل دیپلم یا مقطع قبلی، بیشتر شدن فاصله دیپلم تا ورود به دانشگاه، نداشتن مطالعه در طول ترم، استفاده زیاد از اینترنت و نداشتن فعالیت‌های علمی و پژوهشی از عوامل فردی منجر به افت تحصیلی در دانشجویان هستند. بر اساس مرور نظام‌مند متون، داشتن شغل دوم، زندگی خوابگاهی و دیپلم غیر از تجربی از علل منجر به افت تحصیلی در دانشجویان بود. در بین عوامل خانوادگی و اجتماعی نیز عواملی همچون تحصیلات پایین پدر و مادر، وجود مشکلات مالی، وجود مشکلات خانوادگی، بعد خانوار بیشتر، فعالیت اجتماعی ضعیف و برون‌گرا بودن با افت تحصیلی ارتباط داشت.

نتیجه‌گیری: با وجود مطالعات زیاد در خصوص علل افت تحصیلی، به نظر می‌رسد استانداردها و تعاریف مورد استفاده از مطالعات متفاوت می‌باشد و برای ارتقای کیفیت کار باید استانداردهای صورت پذیرد. در مجموع، دیدگاه‌های اعضای هیأت علمی تا حدود زیادی با واقعیت‌های مشاهده شده در مقالات همخوانی داشت و نشان داد که تجربه مدرسین دانشگاه در این خصوص قابل اعتماد است. همچنین، با توجه به علل عمده لیست شده، به نظر می‌رسد بتوان گروه‌هایی را که احتمال افت تحصیلی در آن‌ها بیشتر است، شناسایی نمود و برای آنان اقدامات پیشگیرانه به کار برد.

کلید واژه‌ها: مرور نظام‌مند، علوم پزشکی، دانشجو، موفقیت تحصیلی، افت تحصیلی، کشور

*نویسنده مسؤول: معاونت بهداشتی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

● تلفن: ۰۳۱-۳۳۳۷۷۸۰   ● شماره: ۰۳۱-۳۳۳۷۸۸۰

Email: rezvan.ansari@gmail.com

مقدمه

شیوع بالا و پیش‌رونده افت تحصیلی در دانشجویان به گونه‌های مختلف ترک تحصیل، اخراج و تأخیر در فارغ‌التحصیلی هر ساله موجب افزایش بار اقتصادی و هزینه‌های تلف شده آموزشی می‌شود (۱). تعاریف مختلفی در مورد افت یا عدم موفقیت تحصیلی ارائه شده است. سازمان جهانی یونسکو در تعریف افت تحصیلی مواردی از جمله الزام به تکرار واحدهای درسی، ترک تحصیل دانشجویان و کاهش کیفیت علمی و آموزشی دانشجو یا دانش‌آموز را بیان نموده است (۲).

افت تحصیلی دانشجو را از نظر روانی دچار اختلال می‌نماید. این مشکل نه تنها دانشجو را در معرض سرخوردگی قرار می‌دهد، بلکه ممکن است او را از نظر اجتماعی با مشکلات زیاد اقتصادی، خانوادگی و روانی مواجه کند. مطالعه‌ای در یکی از دانشکده‌های آمریکا نشان داد که یکی از مهم‌ترین و شایع‌ترین علل خودکشی، افت تحصیلی است (۳، ۴). بر عکس، دانش‌آموختگان با کسب موفقیت و پیشرفت در تحصیلات دانشگاهی می‌توانند به موقعیت فردی و اجتماعی بالایی دست یابند و با اعتماد به نفس بالا و سلامت روحی-روانی و جسمی، پله‌های موفقیت را در مسیر زندگی پیمایند.

مطالعات انجام شده نقش عواملی همچون روش تدریس مدرسین، خصوصیات فردی دانشجو مانند علاقمندی به رشته تحصیلی و احساس خودکفایتی و همچنین مشکلات زندگی و تحصیلی مانند مسایل روحی-روانی، زندگی در خوابگاه، اشتغال و معدل دیپلم را بر افت تحصیلی دانشجویان مؤثر می‌دانند (۵، ۶). مطالعه صورت گرفته بر روی دانشجویان پیراپزشکی در اردبیل نشان داد که ۵/۱ درصد این دانشجویان حداقل یک ترم مشروط شده و ۱۳/۷ درصد حداقل در طی دو ترم متوالی یک درس را تکرار نموده‌اند و شیوع افت تحصیلی را حدود ۱۰ درصد گزارش کرد (۷).

یکی از عوامل مؤثر بر یادگیری، ویژگی‌های دانشجویان شامل تفاوت‌های فردی، تجربه یادگیری قبلی و درک فعلی

آنان از موضوع می‌باشد. سایر عوامل مؤثر تحت عنوان ویژگی‌های محیطی تقسیم‌بندی می‌شوند. این گروه از ویژگی‌ها، خصلت‌های گروه آموزشی ارائه دهنده درس و ویژگی‌های برنامه درسی را در بر می‌گیرد. عامل بسیار مرتبط با مشخصه‌های محیطی، رویکرد استاد به تدریس است. عوامل ذکر شده در بالا بر ادراک و بینش دانشجویان از محیط خود و سپس بر رویکرد یادگیری مورد انتظار از آن‌ها تأثیر می‌گذارد (۸).

در این بین دانشجویان رشته‌های علوم پزشکی و پیراپزشکی که بعد از پایان دوره دانشگاهی خود مسؤول جان جامعه هستند، اگر بر اثر افت تحصیلی دچار مشکلات روانی-عاطفی و به خصوص عدم کفایت علمی، تئوری و عملی در رشته تحصیلی و شغلی خود شوند، اثرات منفی و عقده‌های روانی-اجتماعی و اقتصادی زیادی در همه جوانب جامعه سالم به وجود می‌آورند. از این‌رو، شناسایی علل و همبسته‌های افت تحصیلی و یافتن راه‌هایی برای پیشگیری یا جبران آن، از موضوعات کاربردی و مهم در حوزه پژوهش‌های آموزشی است.

مطالعاتی برای یافتن عوامل مرتبط با افت تحصیلی انجام شده است. نکته مهم در استفاده از نتایج بیشتر این مطالعات آن است که وقتی درباره پدیده پیچیده‌ای مانند افت تحصیلی بحث می‌شود، توجه به نقش مجموعه‌ای از عوامل بسیار ضروری و اساسی می‌باشد و باید توجه داشت که یک متغیر به تنهایی اثری را بر متغیر دیگری دارد که اگر اثر آن با سایر متغیرها به طور هم‌زمان مطالعه گردد، ممکن است نتایج متفاوتی به دست آید. بنابراین گرچه ممکن است در بررسی رابطه یک متغیر با متغیر دیگر همبستگی بالایی به دست آید، اما این احتمال وجود دارد که با ورود متغیرهای دیگر، همبستگی متغیر با متغیر وابسته به صفر تبدیل شود (۸). این رابطه را شاید بتوان به نقش کلمه در جمله تعبیر کرد. معنای یک کلمه خاص وقتی به تنهایی در یک جمله بیان می‌شود، نسبت به زمانی که همراه سایر کلمات به کار برده شود، تفاوت

فروردین سال ۱۳۷۵ تا اسفند سال ۱۳۸۹ به صورت همه شماری انتخاب شد و مقالاتی که متن کامل آن‌ها در دسترس بود و حداقل کیفیت پژوهشی را بر اساس معیارهای منتشر شده قبلی (۱۳) داشت، مورد تحلیل قرار گرفت.

برای جستجوی متون به دو روش الکترونیکی مبتنی بر وب و جستجوی دستی (جهت تکمیل یافته‌ها) عمل شد:

الف) جستجوی الکترونیکی: کلیه پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر داخلی شامل *Magiran*, *Iranmedex*, *IranDoc* و *SID* و تعدادی پایگاه‌های اطلاعاتی خارج از کشور شامل *PubMed*, *Google Scholar* و *ERIC* (Education resources information center) با کلید واژه‌های متناسب با موضوع «مطالعات انجام شده در ایران» جستجو گردید (جدول ۱).

ب) جستجوی دستی مقالات با مراجعه به آرشیو کامل مجلات در کتابخانه دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان و بررسی ۱۴ زونکن از فهرست مجلات که شامل ۳۹ مجله فارسی و انگلیسی زبان در زمینه علوم پزشکی بود، صورت گرفت.

جدول ۱: استراتژی جستجو (کلید واژه‌ها) برای استخراج مقالات در مورد عوامل مرتبط با افت تحصیلی در دانشجویان علوم پزشکی

کلید واژه‌های فارسی	کلید واژه‌های انگلیسی
وضعیت تحصیلی	Situation AND education AND [Iran OR Farsi OR Persian]
افت تحصیلی	Decline AND education AND [Iran OR Farsi OR Persian]
پیشرفت تحصیلی	Performance AND education AND [Iran OR Farsi OR Persian]
دانشجوی مشروط	Fail AND education AND [Iran OR Farsi OR Persian]
عملکرد تحصیلی	Progress AND education AND [Iran OR Farsi OR Persian]
روند تحصیلی	Trend AND education AND [Iran OR Farsi OR Persian]
رویکرد تحصیلی	Trend AND education AND [Iran OR Farsi OR Persian]

دارد. محققان بر این عقیده‌اند (۹) که هر کلمه در جمله جایی می‌یابد و در آنجا معنای خاصی از آن به ذهن متبادر می‌شود. در مطالعاتی که در آن‌ها رابطه یک متغیر مستقل با پیشرفت تحصیلی بررسی می‌گردد، رابطه همبسته بسیار قوی و معنی‌داری مشاهده می‌شود؛ در حالی که وقتی تأثیر همان متغیر در حضور سایر متغیرها مورد مطالعه قرار می‌گیرد، ممکن است اثر ضعیف و گاهی بدون معنی را نشان دهد.

تحقیقات انجام شده (۱۲-۱۰) در زمینه عوامل مرتبط با افت یا عدم موفقیت تحصیلی دانشجویان علوم پزشکی کشور نشان دهنده وجود مشکلات گوناگونی در این موضوع است. هر مطالعه به صورت منطقه‌ای و در حیطه محدودی به عوامل مرتبط با افت تحصیلی مانند سن، جنس، نمرات طول تحصیل و نمرات کسب شده در آزمون‌های جامع پرداخته که در بسیاری از موارد نتایج ناهمگونی نیز به دست آمده است. بنابراین به نظر می‌رسد به یک بررسی نظام‌مند و جامع متون در این خصوص نیاز است تا بتوان به یک جمع‌بندی و نتیجه‌گیری کلی و قابل تعمیم از مطالعات انجام شده رسید. هدف از این مطالعه، مرور نظام‌مند متون منتشر شده طی ۱۵ سال گذشته و تعیین نقش عوامل فردی، شخصیتی و اجتماعی مرتبط با افت تحصیلی دانشجویان بود. علاوه بر این، دیدگاه مدرسین دانشگاه نیز نسبت به اهمیت این عوامل بررسی گردید.

روش کار

مطالعه حاضر از نوع تلفیقی (*Triangulation*) و دارای دو مرحله بود. در مرحله اول، پژوهش ثانویه (*Secondary study*) به روش مرور نظام‌مند به بررسی عوامل مرتبط با افت تحصیلی شامل حیطه‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی پرداخت. سپس نظرات تعدادی از اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان به عنوان نمونه‌ای از اعضای هیأت علمی علوم پزشکی کشور مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت.

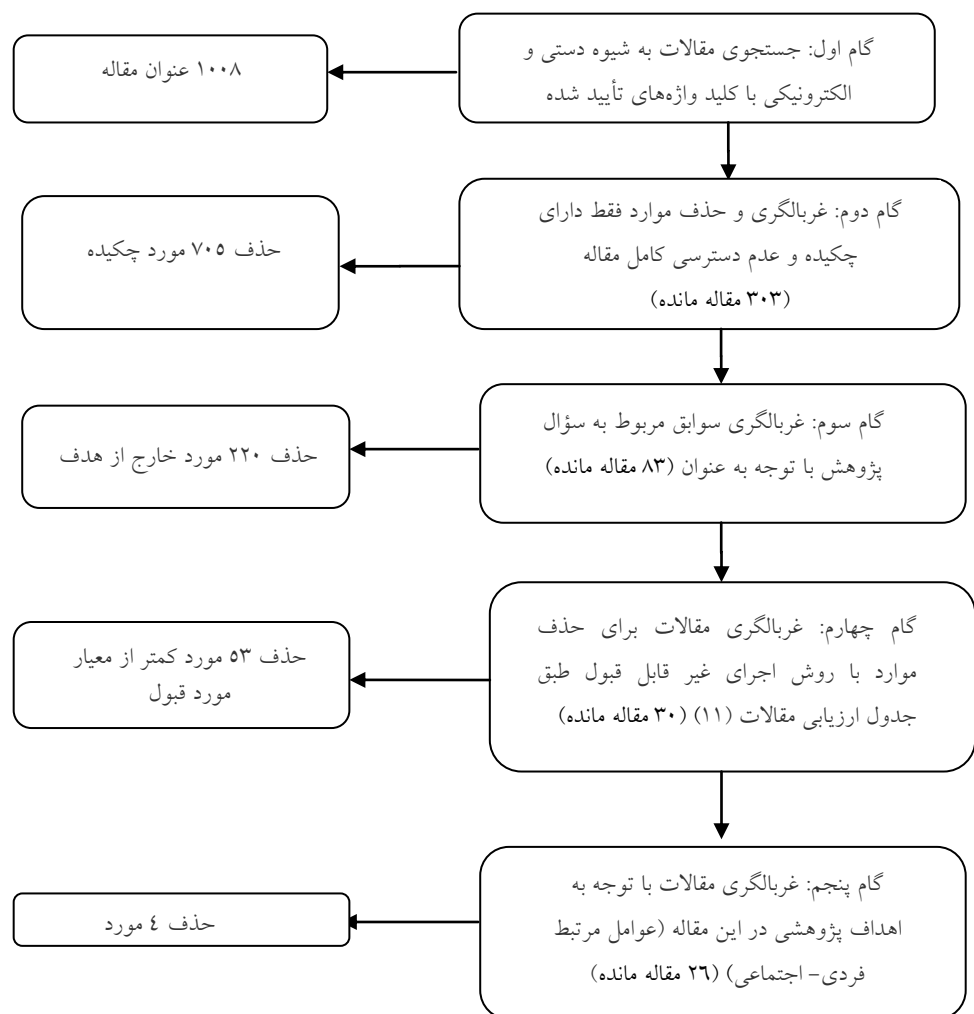
در مرحله اول همه مقالات منتشر شده درباره علل افت تحصیلی دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور از

بودند. نکات مورد بررسی برای ارزیابی کیفیت عبارت از طراحی مناسب سؤال پژوهش، داشتن معیارهای روشن برای نمونه‌گیری، شفافیت اهداف، روش دقیق اندازه‌گیری متغیرها و دقیق بودن شیوه اجرا و تجزیه و تحلیل یافته‌ها بود. جهت تحلیل این مقالات، شیوه تحلیل محتوا و کدگذاری یافته‌ها مورد استفاده قرار گرفت.

خلاصه شواهد موجود در مورد عوامل مرتبط با افت تحصیلی در قالب جداول و نمودار ارائه گردید. فرایند غربالگری و انتخاب مقالات جهت تحلیل نهایی در شکل ۱ آمده است.

علوم پزشکی	Medical sciences
مرور نظام‌مند	Systematic AND review AND [Iran OR Farsi OR Persian]
مرور سیستماتیک	Situation AND education AND [Iran OR Farsi OR Persian]

از بررسی بانک مقالات با توجه به کلید واژه‌ها، ۱۰۰۸ مقاله استخراج شد که پس از حذف مقالات تکراری و یافتن متن کامل مقالات، ۸۳ مقاله وارد ارزیابی کیفیت شد. در نهایت، ۲۶ مقاله حداقل استانداردهای کیفیت را کسب کرد و دارای اطلاعاتی در خصوص عوامل فردی، خانوادگی و اجتماعی

شکل ۱: فرایند غربالگری و انتخاب مقالات برای تحلیل نهایی عوامل فردی- اجتماعی و خانوادگی مرتبط با افت تحصیلی

یافته‌ها

تعریف عملی افت تحصیلی در مقالات مورد بررسی، یکسان نبود. از ۲۶ مقاله مورد بررسی، ۱۲ مقاله برای تعریف افت تحصیلی از مشروط شدن و ۱۴ مقاله از تعاریف انجام شده بر حسب معدل استفاده کرده بودند. محل اجرای پژوهش در ۸ مقاله، دانشگاه‌های بزرگ علوم پزشکی، در ۱۵ مقاله دانشگاه‌های متوسط و در ۳ مقاله دانشگاه‌های کوچک علوم پزشکی بود. ۱۶ مقاله به صورت توصیفی-مقطعی و ۱۰ مقاله نیز به صورت توصیفی- طولی انجام شده بود.

نتایج حاصل از مقالات عوامل مرتبط با افت تحصیلی دانشجویان علوم پزشکی در جدول ۲ ارایه آمده است. پسران بر مبنای همه تعاریف افت تحصیلی به خصوص معدل، انصراف، اخراج و مشروط شدن و تأخیر در فارغ‌التحصیل شدن نسبت به دختران در وضعیت بدتری قرار داشتند (۳۱ تا ۱۴). دو مطالعه افت بیشتر در دختران را (با تعریف افت بر مبنای انصراف و ترک تحصیل) گزارش کرد و همبسته‌های آن را به ترتیب تأهل و تغییر رشته بیان نمود (۲۰ و ۱۷).

در همه مطالعات مشخص گردید که دانشجویان دارای سن

بالتر در زمان ورود به دانشگاه یا حین تحصیل، افت بیشتری داشتند. همچنین دانشجویان مجرد نسبت به دانشجویان متأهل کمتر در طول تحصیل دچار افت تحصیلی می‌شوند، اما در سه بررسی صورت گرفته (۳۵ و ۱۹ و ۱۷)، نشان داده شد که دانشجویان مجرد در دو شاخص ترک تحصیل و تغییر رشته بیشتر از دانشجویان متأهل در معرض افت قرار دارند، مقاله مذکور، افت تحصیلی بر مبنای مشروط شدن، اخراج شدن، انصراف و مردودی تعریف شده بود.

بر اساس یافته‌های به دست آمده، دانشجویان بومی در معرض بیشتر تغییر رشته و ترک تحصیل قرار داشتند. در دیگر مطالعات انجام گرفته، مشاهده شد که افت تحصیلی در دانشجویان خوابگاهی به صورت افت معدل نمرات در پایان ترم و مردودی در واحدهای اخذ شده بود (۳۲، ۳۴، ۳۰، ۲۵، ۲۴، ۱۵، ۱۴)؛ البته مطالعه دیگری (۲۰) نیز بیان کرد که دانشجویان ناموفق در تحصیل، در حیطه خوابگاهی از هم‌اتاقی‌های خود ناراضی بودند، ولی این نتایج از نظر آماری تفاوت معنی‌داری نداشت.

جدول ۲: فراوانی نتایج استخراج شده از مقالات عوامل مرتبط با افت تحصیلی دانشجویان علوم پزشکی بر حسب مشخصات فردی، خانوادگی و اجتماعی دانشجویان

مشخصات	همبسته	نوع رابطه یا تفاوت به دست آمده	تعداد مقالات	شماره مقالات در منابع همین مقاله
	جنس	افت تحصیلی در پسران بیشتر از دختران	۱۶	۱۴ تا ۳۱
		افت تحصیلی در دختران بیشتر از پسران	۲	۱۷ و ۲۰
	سن	افت تحصیلی بیشتر در دانشجویان با سن بالاتر	۱۲	۱۴، ۱۵، ۱۸، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۶، ۲۸، ۳۰، ۳۱
		افت تحصیلی کمتر در دانشجویان با سن بالاتر	۲	۱۷ و ۲۰
مشخصات فردی و شخصیتی	تأهل	افت تحصیلی بیشتر در دانشجویان متأهل	۱۴	۱۴، ۳۲، ۱۵، ۱۶، ۱۸، ۲۰، ۳۴، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۵، ۲۴، ۲ ۸، ۳۰
		افت تحصیلی کمتر در دانشجویان متأهل	۳	۱۷، ۱۹، ۳۵
		افت تحصیلی بیشتر در دانشجویان غیر بومی	۵	۱۶، ۱۸، ۲۰، ۳۶، ۲۲
شرایط مسکن (بومی، خوابگاهی)	شرایط مسکن (بومی، خوابگاهی)	افت تحصیلی بیشتر در دانشجویان بومی	۳	۲۵، ۱۶، ۱۴
		افت تحصیلی بیشتر در ساکنین خوابگاهی	۸	۱۴، ۳۲، ۱۵، ۱۷، ۲۴، ۲۵، ۳۰، ۳۴
		افت تحصیلی بیشتر در دانشجویان بومی	۱	۲۰

۱۴،۳۲ ۱۵،۱۶،۱۷،۱۹،۲۰،۳۴،۲۲،۲۳،۳۵،۲۴،۲۸،۳۰	۱۴	افت تحصیلی کمتر در دانشجویان با معدل دیپلم (مقطع قبلی) بالاتر	شرایط دیپلم	
۱۵،۱۶،۱۹،۲۴،۲۸	۵	افت تحصیلی بیشتر در دانشجویان با نوع دیپلم غیر مرتبط		
۳۲،۱۵،۱۶،۱۷،۳۶،۱۹،۳۴،۲۳،۲۴،۲۸،۳۰،۱۴،۴ ۸	۱۳	افت تحصیلی بیشتر در دانشجویان با فاصله زمانی ورود به دانشگاه	فاصله زمانی دو مقطع اخیر	
۳۲،۲۱،۳۱،۱۴	۴	افت تحصیلی کمتر در دانشجویان با سلامت جسمی	سلامت جسمی	
۳۲،۳۷،۳۱،۲۴	۴	افت تحصیلی کمتر در دانشجویان با سلامت روان	سلامت روانی و شخصیتی	
۳۱	۱	افت تحصیلی بیشتر در دانشجویان دارای اختلال اضطراب		
۳۱،۲۶	۲	افت تحصیلی بیشتر در دانشجویان دارای اختلال افسردگی		
۲۱،۲۰،۳۵،۱۶	۴	افت تحصیلی در رابطه نوع شخصیت		
۱۸،۳۲،۲۱،۱۵،۱۶،۲۴،۱۷،۳۵،۲۸	۹	افت تحصیلی بیشتر در دانشجویان دارای شغل دوم	داشتن شغل دوم	
۳۲،۱۷،۳۱،۱۴،۲۱،۲۶،۳۵	۷	افت تحصیلی بیشتر در دانشجویان با عدم علاقه	علاقه داشتن به رشته تحصیلی	
۳۲،۳۱،۲۴،۲۸	۴	افت تحصیلی کمتر در دانشجویان آشنا با رشته تحصیلی		
۳۸،۳۲،۱۷،۳۶	۴	افت تحصیلی در دانشجویان در رابطه با روش مطالعه کردن	روش مطالعه و یادگیری	
۳۸	۱	افت تحصیلی در دانشجویان در رابطه با روش یادگیری		
۳۹	۱	افت تحصیلی کمتر در دانشجویان با هوش هیجانی بیشتر	دیگر موارد	
۳۵	۱	افت تحصیلی کمتر در دانشجویان با فعالیت پژوهشی		
۳۵	۱	افت تحصیلی بیشتر در دانشجویان استفاده کننده از اینترنت		
۳۰	۱	افت تحصیلی بیشتر در دانشجویان سیگاری		
۳۲،۲۱،۳۰،۳۱،۲۸،۳۵	۶	افت تحصیلی کمتر در دانشجویان با وضع مالی بهتر	وضعیت مالی	
۳۲،۲۸	۲	افت تحصیلی بیشتر در دانشجویان با مشکلات خانوادگی بیشتر	مشکلات خانواده	
۳۲،۲۸	۲	افت تحصیلی بیشتر در دانشجویان با داشتن خانواده فوتی یا بیمار	بیماری در خانواده یا فوت	
۲۱،۳۰	۲	افت تحصیلی بیشتر در دانشجویان با رتبه پایین تر فرزندی (فرزند دوم یا بیشتر) و تعداد اعضای خانواده بیشتر	رتبه تولد/ بعد خانوار	
۳۲،۲۸	۲	افت تحصیلی بیشتر در دانشجویان با روابط اجتماعی کمتر	روابط اجتماعی در دانشگاه	
۳۲،۳۱	۲	افت تحصیلی بیشتر در دانشجویان ساکنین شهر	زندگی شهری	

اضطراب بودند (۲۶، ۳۱)، افت تحصیلی با تعریف کاهش معدل بیشتری را گزارش نمودند. دانشجویان درون‌گرا و دارای عزت نفس بالاتر، از نظر تحصیلی افت کمتری را نشان دادند (۲۱، ۲۰، ۳۵، ۱۶).

نتایج در همه تعاریف مربوط به افت تحصیلی گزارش کرد دانشجویان دارای شغل دوم غیر از دانشجویی نسبت به کسانی که فقط تحصیل می‌کردند، بیشتر در معرض افت تحصیلی قرار داشتند (۲۸، ۳۵، ۱۷، ۲۴، ۱۵، ۲۱، ۳۲، ۱۸).

مطالعه‌ای گزارش کرد که دانشجویان با فعالیت پژوهشی، کمتر افت تحصیلی در طول دانشگاه داشتند (۳۵). دانشجویانی که وابسته به اینترنت هستند و ساعات بیشتری (تعریف نشده بود) را صرف کار با اینترنت می‌کردند، واحدهای درسی را با معدل پایین در هر ترم گذرانده‌اند (۳۵). دانشجویان با افت تحصیلی، بیشتر به استعمال سیگار گرایش داشتند و سیگار می‌کشیدند (۳۰).

همچنین بررسی مقالات به چاپ رسیده نشان داد (۳۱)، افت تحصیلی در دانشجویانی که تحصیلات یکی از والدینشان دیپلم و پایین‌تر بود، نمود بیشتری داشت و دانشجویانی که شغل پدرشان کارگر، کشاورز و آزاد بود، افت تحصیلی بیشتری داشتند.

به غیر از یک مطالعه که به افت تحصیلی کمتر در مادران خانه‌دار اشاره می‌نماید (۲۸)، در دو مطالعه دیگر (۳۱ و ۳۵) مشاهده شد دانشجویان دارای مادران خانه‌دار، افت تحصیلی بیشتری داشتند. مطالعه‌ای (۳۲) که به بررسی ارتباط شغل همسر پرداخته بود، نشان داد که میزان افت در همسران کارمند کمتر و در همسران دانشجو یا شغل آزاد بیشتر بوده است. وضع مالی خوب دانشجو و درآمد خوب والدین در پرداخت هزینه‌های دانشجویان به عنوان یک همبسته منفی در افت تحصیلی تعریف گردید.

در دو مطالعه با هدف تعیین اثر مشکلات خانوادگی در افت تحصیلی دانشجویان مشاهده شد که مشکلات خانواده و مشکلات زناشویی دانشجویان متأهل در افت تحصیلی

مطالعات بررسی شده (۲۸، ۲۴، ۳۱، ۳۲) نشان داد دانشجویانی که قبل از انتخاب رشته، نسبت به نوع رشته و آینده آن اطلاع داشتند و به عبارت دیگر، به رشته دانشگاهی خود علاقه‌مند بودند، نسبت به دانشجویان دیگر کمتر مشروط شدند یا افت تحصیلی داشتند. دانشجویانی که معدل دیپلم یا پیش‌دانشگاهی و یا مقطع قبل (کاردانی به کارشناسی) بالاتری داشتند، در دانشگاه هم کمتر افت تحصیلی (در همه تعاریف) را تجربه نمودند.

نتایج یک مطالعه که به بررسی شرایط مختلف افت تحصیلی و مشروط شدن پرداخته بود (۳۴)، نشان داد دانشجویانی که تغییر رشته می‌دهند یا ترک تحصیل می‌کنند یا اخراج می‌شوند، دارای معدل دیپلم پایین‌تر و دانشجویانی که انصراف داده‌اند، دارای معدل دیپلم بالاتری هستند. در مطالعه حاضر نوع دیپلم تجربی در دانشجویان علوم پزشکی به عنوان یک عامل پیشگیری کننده از افت تحصیلی نسبت به دیگر رشته‌های تحصیلی دیپلم بود. این نتیجه در همه تعاریف افت تحصیلی به دست آمد که احتمال میزان افت تحصیلی در دانشجویانی که با تأخیر بیش از یک سال، وارد مقطع بعدی تحصیل شده‌اند (دیپلم به دانشگاه یا کاردانی به کارشناسی)، بیشتر خواهد بود.

یافته‌های مطالعات (۲۵ و ۲۷) بررسی شده نشان داد دانشجویانی که بیش از دو ساعت مطالعه دارند و یا برای مطالعه دروس ترم خود برنامه‌ریزی منظمی را دنبال می‌کنند، افت تحصیلی کمتری را در همه تعاریف آرایه شده تجربه می‌نمایند. دانشجویان با سبک یادگیری هم‌گرا کمتر از روش‌های دیگر (واگرا، جذب کننده و انطباق یابنده) افت تحصیلی را تجربه می‌کنند. داشتن روش پردازش اطلاعات و خلاصه کردن دروس از مواردی است که به پیشگیری از افت تحصیلی دانشجویان کمک می‌نماید. بین هوش هیجانی و افت تحصیلی رابطه‌ای مشاهده نشد.

بر اساس نتایج مطالعات انجام گرفته، دانشجویانی که از نظر سلامت روان وضعیت نامطلوبی داشتند و یا دارای افسردگی و

تأثیرگذار است (۲۸،۳۲). وجود بیماری جدی در بستگان درجه یک و نیز فوت یکی از بستگان درجه یک یا دو بر روی افت تحصیلی اثر مستقیم دارد. دانشجویانی که پدرشان فوت شده بود نیز افت تحصیلی بیشتری داشتند (۲۸،۳۲).

یافته‌های مطالعات حاکی از آن بود که در دانشجویان دارای بعد خانوار بیشتر، افت تحصیلی بیشتر بود و دانشجویانی که دارای رتبه تولد بالاتر بودند، کمتر افت تحصیلی داشتند (۲۱، ۳۰). مطالعاتی نشان داد دانشجویانی که در ارتباط و تعامل اجتماعی با همکلاسی‌هایشان (از هر دو جنس دختر یا پسر) دارای مشکل بودند، بیشتر افت تحصیلی را تجربه نموده بودند. در واقع هرچه عملکرد اجتماعی دانشجو بهتر باشد، افت تحصیلی کمتر است (۲۸، ۳۲). دانشجویانی که در شهر زندگی می‌کردند و محل اخذ دیپلمشان مرکز استان بود، کمتر از دانشجویان روستایی و شهرستان‌های کوچک مشروط می‌شدند یا معدل زیر ۱۴ داشتند (۳۱، ۳۲).

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از مطالعه ۲۸ تحقیق انجام گرفته در مرحله اول پژوهش نشان داد دانشجویان پسر، متأهل و سن بالاتر هنگام ورود به دانشگاه یا در حال تحصیل و خوابگاهی یا غیر بومی در طول تحصیل بیشتر دچار افت تحصیلی می‌شوند.

در همه مطالعات بررسی شده، مشاهده گردید دانشجویانی که قبل از انتخاب رشته، نسبت به نوع رشته و آینده آن اطلاع داشتند (۳۱، ۳۲، ۲۴، ۲۸) و به رشته دانشگاهی در حال تحصیل خود علاقمند بودند (۳۵، ۲۶، ۲۱، ۱۴، ۳۱، ۱۷، ۳۲)، نسبت به دیگر دانشجویان کمتر مشروط شده یا افت تحصیلی داشتند. دانشجویانی که تغییر رشته می‌دهند یا ترک تحصیل می‌کنند یا اخراج شده‌اند، معدل دیپلم پایینی داشتند.

نتایج مطالعات نشان داد دانشجویانی که از نظر سلامت روان وضعیت نامطلوبی داشتند یا دچار افسردگی و اضطراب بودند، افت تحصیلی با تعریف کاهش معدل بیشتری را گزارش نمودند (۳۱، ۲۶). دانشجویان درون‌گرا و دارای عزت نفس

بالاتر، کمتر از نظر تحصیلی افت داشتند (۲۱، ۲۰، ۳۵، ۱۶). پسران در همه تعاریف افت تحصیلی به خصوص معدل، انصراف، اخراج و مشروط شدن و تأخیر در فارغ‌التحصیلی نسبت به دختران در وضعیت بدتری بودند (۱۴ تا ۳۱). در مطالعه حاضر مشاهده شد که بیشتر دانشجویان مجرد، دختر، بومی و نیز با سن ورودی کمتر تمایل به تغییر رشته دارند. همچنین علل ترک تحصیل در بیشتر مواقع همان تغییر رشته و رفتن به رشته دلخواه با انجام آزمون مجدد کنکور عنوان شد. شاید مشغله بیشتر اجتماعی دانشجویان پسر و این که باید سریع‌تر زندگی اجتماعی مستقلی را آغاز کنند، بتواند قسمتی از افت تحصیلی آنان را توجیه کند. همچنین در جامعه ایران محدودیت‌های بیشتری برای دانشجویان دختر وجود دارد و کمتر می‌توانند وقت آزاد خود را در جامعه بگذرانند. شاید این محدودیت‌ها باعث می‌شود که دانشجویان دختر بیشتر وقت خود را صرف مطالعه نمایند و در نتیجه کمتر دچار افت تحصیلی شوند. مطالعه‌ای که در آلمان بر روی دانشجویان پزشکی ورودی سال ۲۰۰۲-۲۰۰۱ انجام شد، نشان داد که سه عامل جنس مذکر، زبان آلمانی به عنوان زبان مادری و وضعیت تحصیلی دوران دبیرستان، مؤثرترین عوامل بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان می‌باشد (۴۷).

از دیگر علل قابل تأمل که می‌تواند دلیل تفاوت موفقیت تحصیلی بین دختران و پسران دانشجو باشد، شاید بتوان به تفاوت در بعد یادگیری و یا اجتماعی بودن آن‌ها اشاره نمود. پژوهشی گزارش کرد کسانی که از نظر اجتماعی فعال‌تر هستند، موفقیت تحصیلی بیشتری دارند و از طرف دیگر، زنان نسبت به مردان در بعد مهارت‌های اجتماعی نمرات بالاتری کسب می‌کنند، اما در نمره کلی هوش بین آن‌ها تفاوتی وجود ندارد (۴۸).

مقایسه میانگین‌های دو گروه دانشجویان دختر و پسر در مؤلفه‌های انگیزه تحصیلی نشان داد که پسران از انگیزه کوشش و رقابت‌جویی بالاتری برخوردار هستند. دلیل احتمالی این امر به مسؤولیت‌های آینده آنان مانند تهیه مسکن، اداره زندگی و

نتایج پژوهشی بیان کرد که استقلال اقتصادی و اشتغال باعث ارتقای سطح سلامت روان می‌شود (۲۱،۲۸). تحقیق دیگری مشخص نمود که بین دانشجویان شاغل و غیر شاغل از نظر سلامت روانی تفاوت معنی‌داری وجود دارد و میزان اختلال در دانشجویان غیر شاغل شایع‌تر بود (۴۳). همچنین مطالعات نشان داده‌اند که افراد غیر شاغل نسبت به افراد شاغل دارای پرخاشگری بیشتری می‌باشند و سلامت روانی پایین‌تری دارند (۴۱ و ۴۲). ۹ مطالعه انجام گرفته بر روی تأثیر شغل دوم در افت تحصیلی نیز بیان کرد که یکی از علل افت تحصیلی، داشتن شغل دوم می‌باشد (۲۸،۳۵،۱۷،۲۴،۱۶،۱۵،۲۱،۳۲،۱۸) و البته اکثر این دانشجویان پسر یا متأهل بودند.

یکی از عوامل مرتبط با افت تحصیلی اشاره شده در برخی تحقیقات (۳۹)، «هوش هیجانی» است. افراد دارای مهارت‌های هیجانی بالا و مهارت‌های اجتماعی بهتر، روابط درازمدت پایاتر و توانایی بیشتری برای حل تعارضات دارند. همچنین کودکان با مهارت‌های هیجانی بالا، توانایی بیشتری برای تمرکز بر روی مشکل و استفاده از مهارت حل مسأله دارند که موجب افزایش توانایی‌های شناختی آنان می‌شود (۵۳). نتایج مطالعات Gumora و Arsenion (۴۶)، Petrides و همکاران (۴۴)، Elias و همکاران (۴۵)، ثمری (۴۷)، دهسیری (۴۸) و بشارت و همکاران (۴۹) نشان دهنده رابطه هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی است.

بررسی رابطه بین هوش هیجانی و موفقیت تحصیلی، حیطه‌ای پرچالش و اغلب پژوهش‌های شکل گرفته در این موضوع (۴۷،۵۳،۵۸) یافته‌های متناقضی دارند. Woitaszewski و Aalsama در پژوهشی بر روی ۳۹ نوجوان تیزهوش از طریق تحلیل رگرسیون دریافتند که هوش هیجانی نقش معنی‌داری در پیشرفت تحصیلی و اجتماعی ندارد (۵۹). همچنین، نتایج مطالعات لوسانی و کیوانزاده (۵۱)، عسگری و لعلی فاز (۵۲)، کوهسار (۵۳) و سبحانی (۵۴) نشان داد که بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی رابطه معنی‌داری وجود ندارد.

سرپرستی خانواده یا تمایل رسیدن به موفقیت شغلی بهتر در آینده باز می‌گردد (۴۹). در بررسی حاضر مشکل ترک تحصیل در جنس مؤنث بیشتر بود. Wright و Fitzpatrick در بررسی خود میزان ترک تحصیل را در دخترها به مراتب بیشتر از پسرها گزارش کرد (۱۳)، اما این آمار در پژوهش Arulampalam و همکاران در پسرها ۸ برابر دخترها گزارش شد (۵۰). ترک تحصیل در دانشجویان غیر بومی مطالعه حاضر بیشتر بود (۳۲،۱۴،۳۴،۳۰،۲۵،۲۴،۱۷،۱۵)؛ حال آن‌که یافته‌های Arulampalam و همکاران حاکی از شیوع کمتر موارد ترک تحصیل در دانشجویان ساکن خوابگاه بود (۵۰).

دانشجویان مرد و متأهل آمار مشروطی بیشتری داشتند. دلیل این یافته می‌تواند مسؤولیت بیشتری در تأمین مالی خانواده و صرف وقت بیشتر برای این کار و وقت کمتر برای مطالعه باشد (۵۱ تا ۵۴). شاید تأهل به صورت مستقیم بر افت تحصیلی دانشجویان تأثیری ندارد و عواملی مانند قبول مسؤولیت و پذیرش دیگر نقش‌های اجتماعی که به واسطه ازدواج ایجاد می‌شود، می‌تواند موجب افت تحصیلی شود. از طرف دیگر، ممکن است کمبود امکانات رفاهی و اقتصادی به دنبال تأهل موجب پرداختن به شغل‌های جانبی برای کسب درآمد بیشتر شود که خود عامل مهمی در افت تحصیلی است. داشتن شغل اضافی در بین دانشجویان داری افت تحصیلی ارتباط معنی‌داری را در دو گروه نشان داد.

بر اساس نتایج مطالعه حاضر، دانشجویان مجرد نسبت به متأهلین کمتر در طول تحصیل دچار افت تحصیلی می‌شوند. دانشجویان مجرد در دو شاخص ترک تحصیل و تغییر رشته بیشتر از دانشجویان متأهل در معرض افت قرار دارند. مطالعه‌ای بر روی دانشجویان پزشکی (۱۹) گزارش کرد که دانشجویان متأهل افت تحصیلی کمتری نسبت به مجردها دارند که از نظر آماری معنی‌دار نبود و شاید بتوان علت این امر را وجود رفاه مالی و نداشتن مشکلات خانوادگی در آنان دانست؛ چرا که اکثر دانشجویان رتبه بالا در دانشگاه از خانواده‌های مرفه جامعه نیز هستند.

پزشکی به عنوان یک عامل پیشگیری کننده از افت تحصیلی نسبت به دیگر رشته‌های تحصیلی دیپلم می‌باشد. در همه تعاریف افت تحصیلی می‌توان به زمینه قبلی و علاقه قبلی دانشجویان به موضوعات درمانی و زیست‌شناسی که ادامه رشته تجربی در دانشگاه می‌باشد، اشاره کرد. دانشجویانی که با تأخیر بیش از یک سال وارد مقطع بعدی تحصیلی می‌شوند (دیپلم به دانشگاه یا کاردانی به کارشناسی)، احتمال میزان افت تحصیلی بیشتری دارند که این مورد نیز با سرخوردگی و کاهش انگیزه به دنبال عدم قبولی مکرر در این افراد همراه می‌باشد.

در مطالعه حاضر مشاهده شد، دانشجویانی که بیش از دو ساعت مطالعه دارند و یا برای مطالعه دروس ترم خود برنامه‌ریزی منظمی را دنبال می‌کنند، کمتر افت تحصیلی را در همه تعاریف ارایه شده تجربه می‌نمایند. در این میان دانشجویانی که وابسته به اینترنت هستند و ساعات بیشتری (تعریف نشده بود) را صرف کار با اینترنت می‌کنند، بیشتر واحدهای درسی را با معدل پایین‌تر در هر ترم می‌گذرانند. همچنین داشتن روش پردازش اطلاعات و خلاصه کردن دروس از مواردی بود که در مقالات بررسی شده مطالعه حاضر نشان داد به پیشگیری از افت تحصیلی دانشجویان کمک نموده است. تحقیقات وسیعی در خصوص رویکردهای یادگیری در دنیا صورت گرفته است. رویکردهای یادگیری، فعالیت‌های ذهنی می‌باشند (۶۰، ۵۹) و منابع گسترده‌ای در مورد این رویکردها در دسترس است. بر اساس این متون، دو رویکرد اساسی «عمیق و سطحی» برای یادگیری در آموزش عالی وجود دارد (۶۱، ۶۲). رویکرد عمیق با هدف درک واقعی مطالب به کار می‌رود و باعث یادگیری معنی‌دار و طولانی مدت می‌شود. در مقابل رویکرد سطحی به حفظ مطالب به کمک راهبرد یادگیری طوطی‌وار می‌پردازد و به درک معنای مطالب نمی‌انجامد. انگیزه اصلی در این رویکرد، ترس از شکست است (۶۳، ۶۴).

یکی از عوامل مؤثر دیگر در پیشرفت تحصیلی، عزت نفس است. بررسی مطالعات بیان کرد که در دانشجویانی که عزت نفس و اعتماد به نفس بالاتری دارند، احتمال افت تحصیلی کمتر می‌باشد. عزت نفس رضایت فرد نسبت به خود و احساس ارزشمند بودن است (۵۲، ۵۳). Broh و Ross مطالعه‌ای را به منظور بررسی رابطه عزت نفس و پیشرفت تحصیلی بر روی ۶۴ دانشجو انجام دادند و به یک گروه از دانشجویان نمره واقعی آزمون آن‌ها و به گروه دیگر ۱۰ نمره پایین‌تر از نمره واقعی اعلام شد. نتایج مطالعه آنان نشان داد که عزت نفس و پیشرفت تحصیلی با هم رابطه مستقیمی دارند (۵۵). همچنین برخی مطالعات رابطه بین عزت نفس و پیشرفت تحصیلی را معنی‌دار و مثبت گزارش کرده‌اند (۵۱ تا ۵۳). Thompson و Ungerlider عزت نفس دختران را بیش از پسران و عامل موفقیت تحصیلی را اعتماد به نفس بیشتر و اضطراب کمتر می‌دانند (۵۶).

یکی از عوامل مؤثر در افزایش انگیزه تحصیلی و موفقیت دانشجویان، وضعیت اقتصادی خانواده می‌باشد (۵۷). در مطالعه حاضر نیز دانشجویانی که از موقعیت اقتصادی خوبی برخوردار بودند، انگیزه تحصیلی بیشتری داشتند. اطمینان داشتن از تأمین امکانات مادی در میزان انگیزه تحصیلی مؤثر است. نتایج تحقیق August-Brady در این زمینه به رابطه مثبت و معنی‌داری اشاره کرده است (۵۸). در پژوهشی داخلی مسایلی همچون توجه به پایگاه اقتصادی-اجتماعی، نگرانی درباره بیکاری و اشتغال پس از تحصیل از جمله عوامل اصلی ضعف در عملکرد تحصیلی در جنس مذکر می‌باشد (۵۷).

همان‌طور که اشاره شد، توجه به ویژگی‌های دانشجو از جمله شرایط دیپلم و شرایط ورود دانشجویان به دانشگاه در پیشگیری از افت تحصیلی آنان تأثیرگذار است. در مطالعه حاضر مشاهده شد دانشجویانی که معدل دیپلم یا پیش‌دانشگاهی و یا مقطع قبل (کاردانی به کارشناسی) بالاتری داشتند، در دانشگاه هم افت تحصیلی کمتر (در همه تعاریف) را تجربه نمودند. نوع دیپلم تجربی در دانشجویان علوم

طبق نتایج مطالعه حاضر، دانشجویان غیر بومی در معرض افت تحصیلی به صورت کاهش معدل، مشروط شدن، اخراج شدن، انصراف و مردودی قرار دارند. همچنین در این مطالعه مشاهده شده است که دانشجویان بومی نیز در معرض تغییر رشته و ترک تحصیل هستند و در دانشجویان خوابگاهی افت تحصیلی به صورت معدل پایین‌تر و مردودی وجود دارد. در بررسی مقالات مطالعه حاضر مشاهده شد که دانشجویان ناموفق از هم‌اتاقی خود ناراضی بودند، ولی تفاوت آماری معنی‌دار نبود. این امر می‌تواند یکی از دلایل توجیهی افت در دانشجویان غیر بومی که مجبور هستند با دیگر افراد با خلیقات متفاوت در طول تحصیل زندگی کنند، باشد؛ ضمن این‌که فقط در یک مطالعه دیده شد معدل دانشجویان خوابگاهی بالاتر از غیر خوابگاهی بوده است (۲۰). شرایط خوابگاه‌های دانشجویی، دوری از خانواده و مشکلات ناشی از آن در آسیب‌شناسی این مؤلفه باید مد نظر قرار گیرد.

وضعیت تأهل از طریق ارتباط با وقایع تنش‌زای منفی می‌تواند عملکرد تحصیلی دانشجویان را تحت تأثیر قرار دهد (۶۲، ۶۷). ده‌بزرگی و موصلی نیز در توجیه علت افت تحصیلی به کمبود امکانات رفاهی و پرداختن دانشجویان متأهل به شغل‌های دیگر اشاره کردند (۳۴). در مطالعه شمس و شیدفر نیز از نظر دانشجویان، محل سکونت بر میزان مشروطی مؤثر می‌باشد (۶۵).

مقایسه وضعیت میانگین معدل کل دانشجویان بومی (داخل استان) و غیر بومی (خارج استان) نشانگر این مسأله بود که بومی بودن تأثیری بر وضعیت روند تحصیلی دانشجویان نداشته است، اما تحقیقی نشان داد که مشکلات خوابگاه و دوری از خانواده یکی از علل مشروطی دانشجویان است که باید بررسی بیشتری در این زمینه صورت گیرد؛ چرا که دانشجویان غیر بومی مورد بررسی نیز بیشتر از استان‌های مجاور بودند که نسبت به دانشجویان بومی امکان رفت و آمد بیشتری به محل سکونت خود داشتند (۶۴).

مطالعه‌ای گزارش نمود که دانشجویان غیر خوابگاهی بیشتر در معرض افت تحصیلی قرار دارند که علت احتمالی را وضعیت مناسب خوابگاه‌ها دانستند (۶۶)، اما در تحقیق پیامنی در تهران تنها ۱/۳ درصد دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی تهران شرایط اقامت در خوابگاه مجردی را مناسب می‌دانستند (۶۷). با توجه به کمبودهای متعدد خوابگاه، در تحقیقات مختلف مشخص شد که دانشجویان غیر موفق، غیر بومی بودند (۱۵، ۱۷). البته عواملی همچون شرایط فیزیکی و امکانات به نسبت مطلوب خوابگاه‌های دانشجویی، سهولت دسترسی ساکنین خوابگاه به منابع علمی، امکانات مشاوره و راهنمایی، وجود رقابت بین ساکنین خوابگاه‌ها، دغدغه‌های خانوادگی دانشجویان بومی و نحوه گذران اوقات فراغت آن‌ها می‌تواند به برتری وضعیت تحصیلی دانشجویان خوابگاهی نسبت به غیر خوابگاهی در برخی مقالات (۲۰) اشاره داشته باشد.

یکی دیگر از یافته‌های به دست آمده از بررسی متون، تحصیلات و سواد والدین در پیشرفت یا افت تحصیلی فرزندان می‌باشد. شاید وجود آموزش مطالعه از زمان طفولیت می‌تواند در عملکرد و علاقه فرزندان مؤثر باشد. در مطالعه حاضر مشاهده شد، دانشجویانی که تحصیلات یکی والدین آنان دیپلم و پایین‌تر بود، افت تحصیلی بیشتری داشتند که این امر می‌تواند به حساسیت این‌گونه والدین به موضوع تحصیل فرزندان ارتباط داشته باشد؛ ضمن این‌که دانشجویانی که شغل پدرشان کارگر، کشاورز و آزاد بود، افت تحصیلی بیشتری را گزارش کردند و البته این مشاغل با حداقل تحصیل در این پدران همراه است. به غیر از یک مطالعه (۲۸) که به افت تحصیلی کمتر در دانشجویان دارای مادران خانه‌دار اشاره نموده است، در دو مطالعه دیگر مشاهده (۳۱ و ۳۵) شد دانشجویان دارای مادران خانه‌دار افت تحصیلی بیشتری دارند.

یکی از عوامل رفاهی مؤثر در کاهش دغدغه‌های ذهنی، چگونگی وضعیت اقتصادی در افراد می‌باشد. در مطالعه حاضر مشاهده شد که وضع مالی خوب دانشجو و درآمد خوب

و الکترونیکی در دو مرحله، امکان حذف تعدادی از مقالاتی که ثبت الکترونیکی نشده یا در مجلات ترویجی چاپ شده و یا با تیراژ کم در شماره‌ای از مجله‌ای به چاپ رسیده‌اند که در دسترس نبوده است، وجود دارد.

بر اساس یافته‌های تحقیق حاضر پیشنهاد می‌شود که استانداردهای مربوط به بررسی افت تحصیلی بهتر و دقیق‌تر تنظیم شوند، دانشجویان مستعد به افت تحصیلی بر اساس معیارهای تحقیق در اولین فرصت ممکن در دانشگاه‌ها شناسایی و مورد حمایت بیشتری قرار گیرند و همچنین استادان دانشگاه‌ها نوعی از فعالیت‌های تدریس را معرفی کنند که دانشجویان را ملزم به درک عمیقی از مطالب درسی نماید و دانشجویان با بازگویی اطلاعات از کنار موضوع نگذرد. همچنین پیشنهاد می‌شود میزان مواد درسی مبتنی بر واقعیات را که باید به خاطر سپرده شود، کاهش دهند و فشار ناشی از کمبود زمان و حجم زیاد محتوای درس مشوق رویکرد سطحی نشود، حتی برای آن‌هایی که تمایل به رویکرد عمیق دارند.

سپاسگزاری

بدین وسیله از کتابدار محترم دانشکده پرستاری دانشگاه علوم پزشکی اصفهان که راهنمای جستجوی نویسندگان بودند و در دسترسی به بعضی از مقالات کمک کردند، تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

References:

1. Tyler P, Cushway D. Stress, Coping and Mental Well-Being in Hospital Nurses. *Stress Med.* 1992; 8(2): 91-8.
2. Unesco. *Wastage in the Word between 1970-1980.* Paris: Unesco; 1984
3. Cantwell RH, Moore PJ. The Development of Measures of Individual Differences in Self-Regulatory Control and Their Relationship to Academic Performance. *Contemp Educ Psychol.* 1996; 21(4):500-17.

والدین در پرداخت هزینه‌های دانشجویان مانع افت تحصیلی می‌شود(۶۸).

بدین ترتیب مهم‌ترین عوامل ایجاد کننده افت تحصیلی قابل کنترل و مداخله در دانشجویان شامل شرایط سکونت، شرایط اقتصادی، شرایط تدریس، محیط و امکانات آموزشی از جمله استاد و مشاورین تحصیلی گروه آموزش دانشگاه است که با تجدید نظر درباره نحوه پذیرش دانشجو و در نظر گرفتن سن و بومی بودن و نیز بهبود امکانات رفاهی دانشجویان و استفاده از مشاوران راهنمای ورزیده برای تقویت انگیزه تحصیلی دانشجویان به خصوص در استفاده کنندگان سهمیه‌های خاص، می‌توان قدم‌های مؤثری در پیشرفت تحصیلی دانشجویان برداشت. تحصیل در محل زندگی و فاصله کوتاه‌تر بین گرفتن مدرک دیپلم تا کنکور نیز در موفقیت تحصیلی دخیل است که از چالش‌های مهم انتخاب دانشجو در دانشگاه‌ها محسوب می‌گردد.

با وجود پر رنگ بودن مفهوم افت تحصیلی در مقالات منتشر شده، اما روش‌شناسی و تعاریف به کار رفته بسیار متنوع و در نتیجه ترکیب یافته‌های آن دشوار می‌باشد. انجام مطالعات مشابه در سایر دانشگاه‌ها و بررسی سایر عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی می‌تواند برنامه‌ریزان آموزشی را در شناخت بیشتر این عوامل یاری کند.

از جمله محدودیت‌های مطالعه حاضر، یکسان نبودن تعاریف و شیوه‌های اندازه‌گیری افت تحصیلی در مقالات مختلف و تفاوت معیارهای نمونه‌گیری و سایر نکات روش‌شناسی آن‌ها بود. همچنین، مطالعه حاضر از خطرات و خطاهای شخصی مبرا نبود و با وجود جستجوی وسیع دستی

4. Meilman PW1, Pattis JA, Kraus-Zeilmann D. Suicide attempts and threats on one college campus: policy and practice. *J Am Coll Health* 1994; 42 (4) 147-54.
5. Denison AR, Currie AE, Laing MR, Heys SD. Good for them or good for us? The role of academic guidance interviews. *Med Educ.* 2006; 40 (12); 1188-91
6. Edalatkhah H, Jahangiry S, Khanbabazadeh M. Evaluation of student graduates from

- academic medical university Ardebil are. Iran J Med Educ. 2005; 5(2): 195-3. [In Persian]
7. Alaghe Band A. Theoretical and management of mental. 5nd ed. Tehran: Nashre Ravan; 2006. [In Persian]
  8. Biabangard A, Nasrolahyari S. Methods succeed in publishing and test. (Translation). Aylry DM. 1nd ed. Tehran: Nashr; 2008:78-106. [In Persian]
  9. Davidson M, Smith RA, Dodd KJ, Smith JS, O'Loughlan MJ. Interprofessional pre-qualification clinical education: a systematic review. Aust Health Rev. 2008; 32(1):111-20.
  10. Frischenschlager O, Haidinger G, Mitterauer L. Factors associated with academic success at Vienna Medical School: prospective survey. Croat Med J. 2005; 46(1):58-65.
  11. Dell'mour R, Landler F. Quantitative developments at Austrian Universities 1973-2000. Austrian: Publications of the Institute Of Demography at the Academy of Sciences; 2000.
  12. Abdollahi AA, Fathi A. Investigate the relationship between self-efficacy beliefs and locus of control academic achievement. J Educ Studies Psychol. 2005; 6 (1): 137-50
  13. Fitzpatrick KM, Wright MP. Gender differences in medical school attrition rates, 1973-1992. J Am Med Womens Assoc. 1995; 50 (6) 204-6.
  14. Roudbari M, Asl MarzB. The Academic progress of Students in Zahedan University of Medical Sciences and its Associated Factors. J Strides Dev Med Educ. 2011; 7(2): 152-47. [In Persian]
  15. Yavarian R, Ejaz H. A study of emotional intelligence in medical students of Urmia University related to some individual characteristics and educational achievements. J Nurs Midwifery Urmia Univ Med Sci. 2009; 7(2): 114-9. [In Persian]
  16. Hazavehei MM, Fathei Y, Shamshirei M. Study on the Causes of Students' Academic probation in Hamadan University of Medical Sciences, 2001-2002. J Strides Dev Med Educ. 2006; 3 (1): 33-42. [In Persian]
  17. Tagharrobi Z, Fakharian E, Mirhoseini F, Rasoulinejad SA, Akbari H, Ameli H. Survey of Educational Drop-out Indexes and its Related Factors in Alumni of Paramedical Faculty of Kashan Medical University. J Babol Univ Med Sci. 2010; 12 (5): 76-89. [In Persian]
  18. Aalikhani Sh, Markazimoghadam N, Boromand S, Zandbegleh M. Factors affecting the decline of nursing students from 1994-96. Annals of Military and Health Sciences Research. 2005; 4 (2): 6-7. [In Persian]
  19. Imam Qureshi F, Heidari T, Najafpour S. Evaluation of Effecting Factors on Educational Status of Medical Students in Jahrom Medical University during 1994-2003. J Babol Univ Med Sci. 2010; 12 (5): 40-5. [In Persian]
  20. Hosseini M, Dejkam M, Mirlashari J. Correlation between academic achievement and self-esteem in rehabilitation students in Tehran University of social welfare & rehabilitation. Iran J Med Educ. 2007; 7(1): 137-41. [In Persian]
  21. Rafati F, Sharif F, Zeighamy B. Correlation between academic achievement and introversion-extroversion and neuroticism of nursing students in Shiraz. J Qazvin Univ Med Sci. 2004; 8(1): 24-31. [In Persian]
  22. Fakharian E, Tagharrobi Z, Mirhoseini F, Rasouli Nejad SA, Akbari H, Ameli H. Risk factors of course retaking, academic probation and graduation delay in graduate students of Kashan University of Medical Sciences Medical School during 1986-2003. J Strides Dev Med Educ. 2011; 7(2): 153-60. [In Persian]
  23. Motlagh M, Elhampour H, Shakurnia A. Factors affecting students' academic failure in Ahvaz Jundishapur University of Medical Sciences in 2005. Iran J Med Educ. 2008; 8(1): 91-99. [In Persian]
  24. Tagharrobi Z, Fakharian E, Mirhosseini F, Rasoulinejad A, Akbari H, Ameli H. Factors influencing probation in graduated students of Kashan Faculty of Nursing and Midwifery. Iran J Med Educ. 2009; 9(1): 21-9. [In Persian]
  25. Gheibi Sh, Mohammad Loo R, Moosavi Vaezi SJ, Yekta Z, Pour Ali R, Kafili M. Academic failure and its underlying factors in medical students of Urmia University of Medical Sciences. J Strides Dev Med Educ. 2011, 7(2): 141-6. [In Persian]

26. Najafipour S, Yektatalab SH. The prevalence depression and relationships with academic failure on students of Jahrom university medical science. *J Jahrom Univ Med Sci.* 2008; 6(2): 27-37. [In Persian]
27. Edalatkhah H, Jahangiri S, Khanbabazadeh M, Amani F, Hashimilir M. The educational situation of graduates in Ardebil University of Medical Sciences. *Iran J Med Educ.* 2005, 5(2): 193-5. [In Persian]
28. Mirzamani M. Academic failure and its influencing factors. *J Res Behav Sci.* 2005; 2(1-2): 41-7. [In Persian]
29. Ahmadi J. Comparison of students' academic progress and status of men and women faculty of medicine, Shiraz University of Medical Sciences. *J Soc Sci Humanities Shiraz Univ.* 1999; 15(1): 33-42. [In Persian]
30. Changyzi Ashtyani S, Shamsi M, Mohamadbeygi A. Frequency of educational decline and some effective factors of student's opinion in Arak University of Medical Sciences, 2009. *Arak Med Univ J.* 2010; 12(4 Supp1): 24-33. [In Persian]
31. Ghaderi R, MD, Bijari P. Factors contributing to educational achievement and success in Birjand University of Medical Sciences. *J Med Educ.* 2007; 11(3&4):71-5.
32. Bakouei F, Kheirkhah F, Salmalian H, Omidvar Sh. Effective Factors on Educational Status of Midwifery Students in Babol University of Medical Sciences. *J Strides Dev Med Educ.* 2010; 7(1): 44-50. [In Persian]
33. Hosseini M, Dejkam M, Mirlashari J. Correlation between academic achievement and self-esteem in rehabilitation students in Tehran University of social welfare & rehabilitation. *Iran J Med Educ.* 2007; 7(1): 137-41. [In Persian]
34. Deh Bozorgi GHR, Mooseli HA. A survey on dropout risk factors among medical students (Shiraz Medical University; 1999). *J Babol Univ Med Sci.* 2003; 5(2): 74-8. [In Persian]
35. Nazari R, Sharifnia SH. Investigating the causes of nursing student drop out. *J Babol Univ Med Sci.* 2010; 12 (5): 90-4. [In Persian]
36. Moniri R, Ghalebtarash H, Mussavi GhA. The reasons of educational failure among paramedical students in Kashan University of Medical Sciences. *Iran J Med Educ.* 2006, 6(1): 135-40. [In Persian]
37. Abhari AA, Sarrami GH. Psychological evaluation of enrolled medical colleg student; a predicting measure of academic underachievement. *Tehran Univ Med J.* 1998; 56(1): 62-8. [In Persian]
38. Valizadeh L, Fathi Azar E, Zamanzadeh V. The Relationship between Learning Characteristics and Academic Achievement in Nursing and Midwifery Students. *Iran J Med Educ.* 2008; 7(2): 443-50. [In Persian]
39. Yavarian R, Ejaz H. A study of emotional intelligence in medical students of Urmia University related to some individual characteristics and educational achievements. *J Nurs Midwifery Urmia Univ Med Sci.* 2009; 7(2): 114-9. [In Persian]
40. Diseth A. Personality and approaches to learning as predictors of academic achievement. *Eur J Pers.* 2003; 17 (2): 143-55.
41. Gerardi S. Self-concept of ability as predictor of academic success among urban technical college students. *Soc Sci J.* 2005;42 (2): 295-300.
42. Cornelius ML, Cockburn D. Influences on pupil performance. *Educ Res.* 1978; 21(1): 90-4.
43. Bar-On R. A measure of emotional and social intelligence in Chicago. *Canadian J Behav Sci.* 1997; (18): 123-37.
44. Petrides KV, Frederickson N, Furnham A. The role of trait emotional intelligence in academic performance and deviant behavior at school. *Personal Individ Diff.* 2004; 36 (2): 277-93.
45. Elias MJ, Gara MA, Schuyler TF, Branden-Muller LR, Sayette MA. The promotion of social competence: longitudinal study of a preventive school-based program. *Am J Orthopsychiatry.* 1991; 61(3):409-17.
46. Gumora G, Arsenion F. Emotionality, emotion regulation and school performance in middle school children. *J Sch Psychol.* 2002; 40 (5): 395-413.
47. Samari AA, Tahmasbi F. The study of correlation between emotional intelligence and academic achievement among university

- students. *Quarterly J Fundamentals Mental Health*. 2007; 9(35-36); 121-8. [In Persian]
48. Dehshir Gh R. Investigate the relationship between emotional intelligence and academic achievement. *Counseling Res Dev*. 2006; 5 (18):106-97. [In Persian]
  49. Besharat MA, Shalchi B, Shamsi Pour H. The relationship between emotional intelligence and academic achievement. *New Ideas in Education*. 2006; 2(3): 73 – 84.
  50. Arulampalam W, Naylor R, Smith J. Factors affecting the probability of first year medical student drop-out in the UK. *Med Educ*. 2004; 38(5): 492-503.
  51. Lavassani M, Keyvan Zadeh M, Keyvan Zadeh H. Active relationship between the academic, achievement motivation, intelligence and context variables with academic achievement. *J Psychol Educ*. 2007; 37 (1): 99-123. [In Persian]
  52. Laali-Faz Aasgari A. Demographic variables in the prediction of emotional intelligence and academic achievement of gifted students. *Studies Educ Psychol*. 2006; 9 (1): 167-81. [In Persian]
  53. Hadadi Koohsar AA, Roshan R, Asgharnejad Farid AA. Comparative study of the relationship between emotional intelligence and academic achievement in students' mental health and the control of Tehran University. *J Psychol Educ*. 2007; 37(1): 97-111. [In Persian]
  54. Sobhani R. (dissertation). Check the hardiness of emotional intelligence and academic achievement. Isfahan: University Azade Islami of Isfahan; 2004. [In Persian]
  55. Ross Ce, Broh Ba. The roles of self-esteem and the sense of personal control in the academic achievement process. *Sociol Educ*. 2002; 73 (4): 270-84.
  56. Thompson T, Ungerlider CH. Students achieve better in single sex schools. *Researchers for the Canadian Center for Knowledge Single sex schooling* [updated 2004, Nov 12; cited 2005, July 5]. Available from <http://www.cmec.ca/stats/singlegender.en.pdf>
  57. Purshafeie H. (dissertation). Examine the relationship between self-esteem and academic achievement of high school students in the third years. Tehran: Tarbiat Modares University; 1991: 85-91.
  58. August-Brady MM. The effect of a metacognitive intervention on approach to and self-regulation of learning in baccalaureate nursing students. *J Nurs Educ*. 2005; 44 (7): 297-304.
  59. Petrides KV, Frederickson N, Furnham A. The role of trait emotional intelligence in academic performance and deviant behavior at school. *Personal Individ Diff*. 2004;36(2) 277-9.
  60. Woitaszewski SA, Aalsama MC. The contribution of emotional intelligence to social and academic success of gifted adolescence and measured by the multifactor emotional intelligence scale. *Roeper Rev*. 2004; 27(1) 25-30.
  61. Gerardi S. Self-concept of ability as predictor of academic success among urban technical college students. *Soc Sci J*. 2005; 42 (2): 295-300.
  62. Narimani M. The impact of motivation on the link students. *Peyvand*. 1993; 155:39-7. [In Persian]
  63. Brown ST. Faculty and student perceptions of effective clinical teachers. *J Nurs Educ*. 1981; 20 (9): 4-15.
  64. Park S. Implications of learning strategy research for designing computer-assisted instruction. *J Res Comput Educ*. 1995; 27 (4): 435-56.
  65. Shams B, Farshidfar M. (dissertation). Comparison of demographic and psychological characteristics of students at university 1997. Tehran: Shahid Beheshty University of Medical Sciences; 1997: 150-8. [In Persian]
  66. Alyareh Shorehdely Sh. (dissertation). Study of factors affecting students allied health school of nursing and allied health Kermanshah first semester of the Academic year 76-77 students from their perspective. Tehran: Shahid Beheshty University of Medical Sciences; 1978: 179- 3. [In Persian]
  67. Pyamany Sh. examination of residency problems in dormitory from students perception who live in student single dormitories of Tehran University of Medical Sciences and Health services (1985). *Teb va Tazkiyeh*. 1990; 10(4): 20-4. [In Persian]

68. Aqhajani D, Omidvar Sh. Quality of education in midwifery graduates of admitted students of Babol Medical University from 1992 to 1997. J Babol Univ Med Sci. 1996; 2: 66-2. [In Persian]

Relationship between Individual and Social Characteristics of Medical Students of Iran and Academic Failure: Systematic Review

Ali Akbar Haghdoost¹, Rezvan Ansari^{2*}, Tahereh Changiz³

1. *Ph.D. in Epidemiology and Biostatistics, Professor, Modeling in Health Research Center, Institute for Futures Studies in Health, Kerman University of Medical Sciences, Kerman, Iran*

2. *M.Sc. in Medical Education, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran*

3. *Ph.D. in Pharmacology, Associate Professor, Department of Medical Education, Medical Education Research Center, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran*

• Received: 12 Feb, 2014

• Received Corrected Version: 13 Sep, 2014

• Accepted: 9 Sep, 2014

Background & Objective: Recognition of the causes and correlates of academic failure, which is one of the failures of the education system, is an important practical issue in education researches. Despite the large number of studies in this field in Iran, no comprehensive reviews of all published documents in this respect have been carried out. Thus, the aim of the present study was the systematic review of all texts published during the previous 15 years and determination of the role of individual, personality, and social factors related to academic failure of students.

Methods: In the present study, documents were systematically reviewed and information gathered. Articles, which were related to the causes of academic failure of students of medical universities in Iran and published from March 1999 until February 2010, were studied. Using census method, 1008 articles were screened. The full text of 26 articles with minimum quality of research was available.

Results: Based on the findings of the study, male gender, higher age of entry to college, marriage, mental and physical problems, lack of interest in the field of education, lower average score of school diploma or previous degree, longer duration of time from diploma to university admission, lack of studying during the term, greater use of the internet, and lack of scientific and research activities are individual factors that can lead to academic failure in students. Based on the systematic review of literature, the causes of academic failure of students were having a second job, living in the dormitory, and a non-empirical diploma. Among familial and social factors, low education level of father and mother, financial problems, family problems, large number of family members, poor social activity, and being an extrovert were associated with academic failure.

Conclusion: Despite the many studies on the causes of academic failure, it seems that the standards and definitions used in different studies vary. Therefore, to promote the quality of work, standardization must be performed. The views of faculty members were largely consistent with the facts found in the literature. This showed that university teachers' experiences in this regard are reliable. Moreover, considering the major listed causes, it seems that groups who are at higher risk of academic failure can be identified and preventive measures applied to them.

Key Words: Systematic review, Medical sciences, Students, Academic achievement, Academic failure, Country

*Correspondence: Deputy of Health, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran

• Tel: (+98) 311 447 1002

• Fax: (+98) 311 447 1002

• Email: rezvan.ansari@gmail.com